زانای بەڕێزو لێکۆڵە رو دڵسۆز دوکتور:
محەمەد سەدیق موفتی‌زادە
۱۳۰۰-۱۳٦۳/۹/٦ی هەتاوی

ناوچەی سنەی کوردستان بێ‌گومان یەکێکە لەگەورەترین ناوەندەکانی فەرهەنگ و هونەرو ئەدەبی کوردی کە لە ئامێزی خۆیدا سەتان شاعیر و نوسەر و فەیلەسوف و زانای بێ وێنەی پەروەردە کردوە. لێرەشدا بەداخەوە هەروەک هەمو ناوچەکانی تری کوردستان تا ئێستا لێکۆڵینەوەیەکی پان و بەرین کە هەمو لایەن و سوچ و قوژبنی فەرهەنگەکەمان بگرێتەوە نەکراوەو ئاگاداریمان لە ژیان و بەسەر هاتی زانایانی سنەوەدەورو بەری زۆر کەمە. لێرەدا بەسەر هاتی زانای بەناوبانگ دوکتۆر محەمەد سەدیق موفتی‌زادە کە بە قەڵەمی خۆی نوسراوە بۆتان دەگێرینەوە.

ناوم محەمەد سەدیق،ناوی بنەماڵەییم موفتی‌زادەیە لە ساڵی ۱۳۰۰ی کۆچی هەتاوی لەگوندی "دشە" لە ناوچەی هەورامانی جوانڕۆ هاتومەتە دنیاوە.

باوکم مەلا عەبدوڵڵای "موفتی"کوڕی "مەلا حمود"کوڕی" "مەلا محەمەد"کوڕی مەلا ئەحمەد -ی گەورە لە بنە ماڵەی مەلایانی "دشە" یە.

دایکم کچی سەیید "شەهابەدین" تاڵشی ودایکی کچی شێخ "عوسمان"ی تەوێڵەیی هەورامانە.

لە ساڵانی پێش شەڕی جیهانی یەکەم باوکم لە لایەن فەرمانڕەواکانی ئەردەڵانەوە دەعوەت کراوە بۆشاری "سنە"و بووە بە مودەریسی خوێنگەی مزگەوتی "دارول ئیحسان" پاش چەن ساڵ لە رۆژگاری فەرمانڕەوایەتی قاجاری یەکاندا دەعوەت کراوە بۆتاران ولەقەبی "مفتی کوردستان"ی پێ دراوە وگەڕاوەتەوە بۆ شاری سنە.

تەمەنم شەش ساڵ بووە،باوکم لە شاری سنە کۆچی دوایی کردوە،دایکیشم پێنج ساڵ پاش کۆچی دوایی باوکم لە "دشە" لە دنیا دەرچووە.

٢- بەرگی ٢ کەشکۆڵی کە لە پوری ئەدەبی کوردی .
٣- بەرگی ٣ گەنجینەی فەرهەنگ و زانست (شەپۆل)
٤- دیوانی حاجی قادر کویی لاپەرەی ١٠٥

خوێندنی سەرەتاییم لەگوندەکانی: دشە وخانەگا و شاری سنە دواییی هێناوە. لە ساڵی ١٣١٥ی کۆچی هەتاوی دەستم کردوە بە خوێندنی عولومی ئیسلامی و لە خزمەتی زانایانی ئایینی مەلبەندگەلی شارە زور، مەریوان، موکریان و شارگەلی: پێنجوێن، سلێمانی، کەرکووك هە ولێر، رەواندز، مەهاباد و سنە دەرسم خوێندوە.

ئە وزانایانەکە لە خزمەتیاندا دەرسم خوێندوە ئەمانەن: کاکم حاجی مەلا خالیدی موفتی،مەلا سەیید عارف، مەلا ساڵحی "تریفە"سەیید بابا رەسوڵی "عەبا بەیلی"،لە مەڵبەندی شارە زور، مەلا باقری باڵك، مەلا مەحمودی "دەرەتفێ" لە مەریوان، مەلا عەلی "حەمامیان" مەلا شێخ محەمەدی "بورهان" لە موکریان، مەلا عارفی بانەیی، مەلا سەیید عەلی لە "پێنجوێن" مەلا مستەفای حاجی مەلا رەسوڵ، مەلا عەبدوڵای بێژوێی لە سلێمانی، مەلاعزیزی شلی خانەیی لە کەرکوك، مەلا ساڵحی دیبەگەیی، مەلا ئەبوبەکر ئەفەندی لە هەولێر، مەلا عەبدولکەریم ئەفەندی لەرەواندز، مەلا سەدیق سەدقی و مەلا حوسێن مەجدی،مەلا حمود ـ ی موفتی کاکم لە شاری سنەکە ئیجازەی عیلمیم لای ئەو، وەرگرتووەو لە دواییدا لە شاری سلێمانی ماموٚستایانی هەیئەتی زانیاری ئایینی ئەوقاف پاش تاقی کردنەوە ئەوئیجازە نامەیان بۆم موٚرکردوە ولە تارانیش شورای عالی وەزارەتی فەرهەنگ ئیجازە نامەی ئیفتا و تەدریسی بۆم دەرکردوە.

لە ساڵی ١٣٢٣ لەوەزارەتی فەرهەنگی ئەو روٚژگارە و ئاموزیش و پروەریشی ئێستا بوم بە ماموٚستا و موعەلیم لە شارگەلی مەهاباد و سنە و خورەم ئاباد و تاران دەرسم داوە. لە ساڵی ١٣٤١ لە دانشکەدەی ئیلاهییات و مەعاریفی ئیسلا می دانشگای تاران دەورەی لیسانس و دوکتوٚریم دوایی پێ داوە و لە دانشکەدەی ئەدەبیاتیش دماوەیەك خەریکی عولومی تەربیەتی و زمانەوانیش بوم،لەو ماوەیەشدا لە دەبیرستانەکانی شاری تاران دەرسم داوە.

لە ساڵی ١٣٤٩ بوم بە ماموٚستای زمان و ئەدەبیی کوردی دانشکەدەی ئەدەبیات و عولوومی ئینسانی دانشگای تاران،لەو ماوەیەدا بێجگە لە دەرس دانی زمانی کوردی ئەدەبیاتی فارسی و عەرەبیشم تەدریس کردوە.

لە ساڵی ١٣٥٩ کە بە هوٚی شوٚرشی فەرهەنگی یەوە زانستگای تاران داخرا، بوٚ من دەرفە تێک بو تا لە ماڵ دانیشم و نوسینی ئەورێز مانەکوردی یەم کەبە دەستەوە بو تەواو بکەم.

لەگەڵ ئەوەشدا خەریکی لە سەرنوسینی دیوانی مەولەوی (مەعدومی) بوم و ئێستاش هەر خەریکی ئەوکارەم. "چۆن بو خەریکی زمان و ئەدەبی کوردی بوم"

لە سەرەتای ئاوە زیانمەوە خەریک بونی خوێندنەوەی هۆنراوەکانی مەولەوی ولێ دوان لە ماناکانیان لە لایەن ئەندامانی بنە ماڵەکەمان و دۆستانەوە،هانی دام کە پێوەندی یەکی بەتین لەگەڵ زمان و ئەدەبی کوردی‌دا بهێنمە دەس، ئەم پێوەندی یە بووە هۆی ئەوە کە ئەو ماوەیە کەلە کوردستانی عێراقدا ئەم خوێند زۆرتر خەریکی زمان و ئەدەبی کوردی بم.تالە سەرەتای دەست پێ کردنی شەڕی جیهانی دوهەمدا کە سیاسەتی فەرمانڕەوایی تورکیا گۆڕا ڕۆژنامەنوسینی کوردەکانی ئەوێ بۆ ولاتانی دەرەوە،ئازاد کرا،کاکم "محەمەد میهری بەگ"کە پێش شەڕی جیهانی یەکەم شەهیدی نەمر شێخ عەبدولقادر -ی گەیلانی زادە[١] لە شاری ڕەواندزەوە لەگەڵ خۆی بردبووی بۆشاری ئەستەمبوولْ (بەداخەوە من هەرچاوم پێ نەکەوت) بۆیە کەم جاربە کوردی نامەی بۆنوسیم ولە نامەکەیا زۆر هەڵی نابوم کە لە خزمەت کردن بەزمان و ئەدەبی کوردی لەهەر هەل و مەرجێکدا کۆتایی نەکەم ئەو هەڵنانی ئەوانە بو بە هۆی ئەوە کە زۆرتر لە جاران خەریکی لێکۆڵینەوە لە زمان و ئەدەبی کوردی بم.

لە ساڵی ١٣٣٨ داکە لە لایەن حوکومەتەوە ڕۆژنامەی کوردستان لە تاران دەرچو پێشنیاری سەر نوسەری ئەو ڕۆژنامەیەم قەبوڵ کرد،چونکە لە لایەکەوە بە هەلێکی گەورەم زانی کە لە ورێگایەوە بە پێی توانایی خۆم خزمەت بەزمان و ئەدەب و مێژوی گەلە چەوساوەکەمان بکەم ولەلایەکی دیکەشەوە پێم‌وابو دەرچونی ئەو ڕۆژنامەیە بەزمانی کوردی لە لایەن دەوڵەتی ئێرانەوە،باوەکو مەبەستێکی تەبلیغاتیشی تێدا بوبێ بەڵام پێ هاتنێکی بەڵگەدار بو سەبارەت بە هەبون (مەوجودی یەت)ی گەلی کورد،زمان و ئەدەب و نیشتمانی. لەو ساڵانەدا کەسەر نوسەری ڕۆژنامەی کوردستان بوم گەلێ مەتالیبی ئەدەبی کوردیم نوسیوە و لەو ڕۆژنامەیەدا لە چاپ دراوە هەندێ لەومەتڵەبانە ئەمانەی خوارەوەن:

---

١ - کوری مەلیک غازی حەزرەتی شێخ عوبەیدیلا شاهی شەمزین (قدس‌سرە) کە لە ١٨٨٠ی زایینی بە دژی زاڵمان ڕاپەری و مافی ڕەوای خۆی و نەتەوەکەی دەویست.

١ - کۆکردنە وەی نزیکەی ٢٥٠ پارچە لە هۆنراوە کانی سەیید "عەبدورەحیمی مەولەوی"لەنێو بەیازە دەسنوسە کۆە کان وراست کردنەوەیان و کورتە لێ دوانێ لە مانای هۆنراوە کان.

٢ - کۆکردنەوە وراست کردنەوەی زۆربەی هۆنراوە کانی "وەلی دیوانە".

٣ - کورتە لێ کۆڵینە وەیەك لەدیوانی "مەلا پەرێشان" ولە چاپ دانی هەندێ لە هۆنراوە کانی.

٤ - راست کردنەوەو لەسەر نوسینی دیوانی "سەیید ساڵحی کرماشانی".

٥ - راست کردنەوەی شیرین وفەرهاد دانراوی مەلا "وەلەدخانی گۆران".

٦ - راست کردنەوەی هەندێ لە هۆنراوە کانی "کەنیزەك و یازدەرەزم"کە بەشێکە لە شانامەی کوردی دانراوی "سەرهەنگ ئەڵماس خانی کە نوڵەیی".

٧ - زەنجیرە وتارێ لە بارەی رێزمانی کوردی یەوەلە ژێر سەردێری چۆن بنوسین و بخوێنینەوە".

٨ - زەنجیرە و تارێ لە بارەی ژیانی کۆمەڵە کەمان ورەخنە گرتن لە هەندێ بیرو باوە رورەسم ویاسای نالە باری کۆمەڵایەتی،لەژ ێرسە ردێری "لە کۆمەڵا چۆن بژین؟".

٩ - کۆکردنەوە وراست کردنەوەی دیوانی مەلا "حامیدی ئالیجانی" لە ناوچەی ژاوەرۆ.

١٠ - راست کردنەوەی شەرەقسەی ئاسمان وزەوی هەڵبە سراوی "میرزا عەبدولقادری پاوەیی".

١١ - راست کردنەوەی جەنگەنامەی "کولەوعاینەمەل" هەڵبەسراوی "میرزا عەبدولقادری پاوەیی".

١٢ - کۆکردنەوە و راست کردنەوەی شوێنەواری شیعر گەلێ لە شاعیرە کانی کورد لە ژێر سەردێری: "لە هەر گوڵزارێ گولێ".

١٣ - چەند پارچە هۆنراوە یە کی نیشتمانی ونەتەوایەتی و عیشقی و چەند وردە چیرۆکی هۆنراوە بە شێوەی تەنز و توانجی نەتەوایەتی و کۆمەڵایەتی وەك "چیرۆکی مام رێوی و پەپوسلێمانە و چیرۆکی "فیل و بولبول".

۱۴ - زەنجیرە و تارێکی فەلسەفی و سورشتی لە ژێر سەردێڕی" ڕێگای خوداناسی".
۱۵ - مێژولکەی حوکومەتکانی کورد.
۱٦ - ڕاست کردنەوە ولە چاپ دانی مناجاتی "خانای قوبادی" بە ناوی "حەفت بەند".

ئەو مەتالیبە هەمویان لە ژێر عونوانی "م.ص.م" کە کورت کراوەی محەمەد سەدیق موفتیزادە یە لە ژمارە کانی ڕۆژنامەی کوردستان کە لە چواربەشدا بەرگ گیراون لە دەسدان.

ڕۆژنامەی کوردستان با وەکو لەژێر چاوەدێری سەختی حوکومەتدا دەرئەچو لەگەڵ ئەوەش لە ڕاستەقینە دا خزمەتێکی گرینگی بە زمان و ئەدەب و مێژوی گەلی کورد ئەکرد. بەڵام پاش چوار ساڵ بۆ دەوڵەت دەرکەوت کە لە چاپ دانی ئەو ڕۆژنامەیە جگەلە زیان بۆ سیاسەتی دەوڵەت سودێکی تێدانیە، ئینجا لەبەر ئەوە لە سەرەتای بەهاری ۱۳۴۲ دا ڕۆژنامە کە داخرا.

جگە لەو کارە ئەدەبی یانە کە لە ڕۆژنامەی کوردستان جێ بەجێم کردون لە ساڵی ۱۳۳۸ وە تا پاییزی ساڵی ۱۳۵۸ چەن زنجیرە وتاری ئەدەبیم لە بارەی ئەدەب و مێژوی کوردەوە نوسیوە و لە ڕادیۆی کوردی ئێران بلاو بونەتەوە و بەشێکی زۆری ئەو سەردێرانە بلاوکراونەتەوە: لێک دانەوەی وێژەیی بەسەرهاتی باو باپیرانمان، وێژە و وێژەوانان، پەندی پێشینیان، ڕاست کردنەوە و لەسەر نوسینی دیوانی نالی، شیعری شێوە گۆرانی کوردی، مەستورەی ئەردەلان کەبۆ یەکەم جار لە نێو بەیازە کۆنە کاندا بەدەستم هێنابو.

* * * *

گرینگترین کاری ماموستا دوکتور مفتیزادە، شیکردنەوەی شیعرە کانی مەولەوی تاوەگۆزی یە. بۆخۆی لە پێش و تارێکدا کە لەسەر غەزەلە کانی مەولەوی نوسیویەتی دەڵێ:

لەسەرەتای ئاوەزیانمەوە جاروبار گوێم لە هۆنراوە کانی مەولەوی ئەبو کە خزمان و دۆستان لە کۆڕ و کۆمەڵی شەوانە و ڕۆژانەدا بە بۆنەیێکەوە دەیانخوێندەوە. جوانی و پاراوی ئەم هۆنراوانە کەمکەم سەرنجیان ڕاکێشام و حەزم ئەکرد منیش وەکو ئەوان ئەو هۆنراوانەم لەبەر بن و لە مانا و مەزمونی دڵڕفێنیان تێبگەم. ئەم حەزە پاڵی پێوەنام کە ڕۆژ بۆ ڕۆژ زۆرتر لە هۆنراوە کانی مەولەوی بکۆڵمەوە، لە هەر جێگایە ک دەسنوسێکی کۆن و تازەی شیعریم چاوپێ

بکەوتبایێ ئەگەرام کەهۆنراوەکانی مەولەوی لەناو ئەو هۆنراوانەدا بدۆزمەوە و بە سەر و پێ شکاوی بیانخوێنمەوە.

بەداخەوە رەشەبای مردن مۆڵەتی نەدا بەروبوی باغی ئەم زانایەمان، بەتەواوی دەس کەوێ وپێش تەواوبونی ئەم کارە گرینگە دنیای بێوەفای بەجی هێشت و شی کردنەوەی دیوانی مەولەوی بە ناتەواوی بەجێما. دوکتور محەمەد سەدیق موفتیزادە لە ساڵی ١٣٠٠ی هەتاوی لە دایک بوەو لە شەوی سێ شەمە ٦/٩/١٣٦٣ی هەتاوی [1] لە شاری تاران وەفاتی کرد و لە گۆڕستانی وەیسولقە رەنی کرماشاندا بە خاک ئەسپێردرا[2].

شیعری: دوکتور صدیق موفتیزادە

لە سەر کانیاوێ لە بێخی دارێ	دانیشتن خۆشە لەگەڵ ناز دارێ
هیچ خەمت نەبێ راز و نیاز کەی	بە دڵ تەماشای دو چاوی باز کەی.
خۆشەیار گرتن خۆشە دڵداری	خۆشە لە مەینەت جهان رزگاری
پەژارەی ژیان لەدڵ دەرکەی	رابوێری تاوێ بەبێ غەمباری
دڵم لە دەردی دوریت غەمبارە	بێ تۆ سۆمابیم تاریک و تارە
بێیادی گوڵی جوانی جەماڵت	ژیانم لەلا وەک ژاری مارە

□□□

تەم وەگە ردەلول ملە و سەر بەرزان	زەردی روخساری گەلاّی سەرتەرزان

١ـ بڕوانە کتێبی زانایانی کورد ج- ٤ و ٥ پەرەی ١٣٣ باسی سەید مەحمودی گوڵشەن، کوردستانی نوسراوی(شەپۆل).

٢ـ بەداخەوە دوکتور عابید-ی سیراجە دینی لە حودودی ١٤ی مارسی ١٩٩٥ی زاینی لە ریازی حیجاز وەفاتی کردوە (شەپۆل) ئەم شەرحی حاڵە کە بە قەڵەمی دوکتور محەمەد سدیق موفتی زادە نوسراوە لە کۆواری سروە ژمارەی ٧ ساڵی ١٣٦٥ پەرەی ٢٩ تا ٢٦ لە چاپ دراوە.

چـوڵی و بـێ دەنگـی هـەردان ئێلاخـان
و شکـاڕی چـەمە و شەتـاو زاخـان
پـەشێوی گـوڵزار، مـاتی هـەواران
کـزەی وەرکـاوان سـەردی کۆسـاران
یـەگـرد نیشـانەی ئـامای پـاییزەن
یـا خـۆجە تـەئسیر دوری ئـازیزەن؟!
پـاییز یـانیهای فـەسڵ غەمبـاران
یا وادەی سەردی مەیل نـازان‌مـەیل نـازان
هـەور نـەو پـاییز چـون دەردە داران
مـەوارنـۆ ئـەسرین نـە روی کۆسـاران
چون من دیـوانـە و شـەیدا و سـەرگەردان
مـەگـێلۆ وە نـەرم نـەروی سـەر هـەردان
دیدە پـڕ جـەهەرە س جگـەر پـڕ جەخـار
پەێشـان خـاتر دەرون تـیرە و تـار
گـاگـا جـەحەسرەت مەنـاڵۆ وەزار
وێـڵ و سـەرگەردان نـەکـاو و کۆسـار
جـەو سـاوە ئـازیز مـن جەیـاد بـەردەن
وە هـار شـادیم خـەزانش کـەردەن
گـردوەختێ پـەی مـن وادەی خـەزانـەن
کـاڵای نـەو پـاییز جـەلام هـەرزانـەن
تـەم و گـەردە لول دەرون پـڕ دەرد
شـۆراوەی ئـەسرین هەنـاسان سـەرد
زەردی روخسـار رومـاتی و بێ دەنگیی
پەشێوی جـەستە و کـزیی و بـی رەنگیی

ماتەمیی دەرون خەمگینی بێ شۆ
سەرسات پاییزێن پەرێ من بێ تۆ -١-

بەبۆنەی جێژنی پیرۆزی نەورۆزەوە

کوردە! موژدە، باغی رەنجی لاوەکانت هاتەبەر
رۆژی رزگاری لەژێر هەوری ستەمدا کەوتەدەر
جەژنی نەورۆزت دەدا موژدە کەوەختی شادی‌یە
بۆنەجاتی نیشتمانت تێبکۆشە بێخەتەر
دوژمنت پشتی‌شکا، جەرگی برابەد خواهی‌تۆ
شووهرەتی رەنج و خەباتت رۆی زەوینی گرتەبەر
گۆڵ نەخۆی کوردە! بەواتەی پوچ و وادەی چەورونەرم
دوژمنت بێهێزە ئێستا، تۆدە سورێنێ بەسەر
تۆ بە هێزی بازووانی رۆڵەکانی نیشتمان
بۆبەدس هێنانی مافت سینگی خۆت کەوەك سپەر
قەت نەترسی هەل لەدستت بەرنەدەی، کوردە! دەخیل
کوششی ئەم چەندە ساڵەی خۆت نەخەیتە پشتی سەر
نیشتمانت چاوەڕوانی هەڵمەتی شێرانەتە
تابە جارێ تۆلە خاکت دوژمنت کەی دەر بەدەر [1]

---

١ - روژنامەی کوردستان ژمارەی ١٨ - ٢سەزماوەری ١٣٣٩ و ٢٣ نوامبری ١٩٦٠ی زاینی چاپی تاران.

بابا تاهیر

دڵبەرا گەر شەویٚ وەیانەم بەی   مەکەرینەم وە (کەی قوباد) و (کەی)
لە جزەییٚ وەسڵت ئەی مە لەك شێوە   نمە دەونەش بە (ئەصفەهان) و (رەی)
دەور گەردون جە تۆش جیا کەرد!   تا وەرۆی حەشر، وەی وەیانەم وەی!
کەم بدەلا فوسەر برینیم تو   ئیسە سەر ئینەنێغ دەی سادەی!
با نەبوٚشون جەلە عیلەت ئاوحەیات   و من الماء کل شیء حی

بەهاری[1]

جـــەژنی نـــەورۆزووادەی بەهـــارە
کـــاتی ســـەیرانـــی هـــەردو کۆســـارە
بای شەمـالْ وە نـەرم شـنۆی خـۆی بـەردا
مـــژدەی بەهـــاری بـــەدەشت ودەردا
هـــەوری بەهـــاری دەرون پـــر خـــرۆش
وەك عـــاشق دلی گـــەرمی هـاتە جـۆش
فـــرمێسکی جـــوانـــی خـــۆی بەتـاوبەردا
دور، وەشـــێنی کـــرد بـــەدەشت ودەردا
بـــە نـاڵەی خـەمین صـەڎای هـەڵ هـاورد
نەمـــامان لە خەوزستـــان بـــێڎار کـــرد
کوردستـــان بـــەرگی خـــاڵ پـــۆشی
چاو گـەوشە، تـاوی وەك نـوقرە جـۆشی
قـــەلاّی کـــرێڵەی بـــەفری کوێستـــانی
بنـای بـاش وەستـای بەننـای زستـانی
لە نـــاڵەی هـــەوروترێشقەی بەهـــار
لەرزی لە ســـەردا، رۆخـــی و هـــاتەخوار
لێـــزەمەی بـــاران تـــاوی دا لە ســـەر
بـــەفری هەڵمـــاڵی، خستـــی‌ودایـــە بـــەر
لەســـەر داهێنـــای کـــردی بـــەهەرەس
کە م کەم، وەدەر کەوت نـێرگز چـاومەس

- رۆژنامەی کوردستان ژمارەی ۴ چاپی تاران ساڵی ١٣۴٠ و ٣١ مەی ١٩٦١ز-و ژمارەی پشت سەریەك ١٠٧.
١ - م.ص.م.یانی دوکتور سدیق موفتی‌زادە.

گوڵ سۆسەن بۆی خۆی بەلاو کردەوە
سەختیی زستانی لە بیربردەوە
لە لانزاران چنور کە وتەدەر
بەلاو بو، بێنی شەوبۆو وەر کەمەر
بەرەزا، وەک چین زڵفی نازاران
خاووپەرێشان لەرۆی مەغاران
دەشت و دەر، سەوزو کۆسار دڵگیرە
چریکەی مەلەوپیقەی نەچیرە
شاخەی شەتاوە لەلانزاران
هاژەی بەفراوە لەپای کۆساران
قاقبەی کەوە لە سەر کلاوان
قەتارە گوڵە لەپای گوڵاوان
برقەی تاف لەدور، وەک نوقرەی بێ گەرد
تەماشای دەوای دڵی پڕ لە دەرد
شنۆی بەربەیان، کاوو نزاران
بێن خۆش، وەک نەفەس نازک نازاران
گوڵاڵان لە ناو باخ و چەمەن دا
خێزبان لە پای سەرووسەمەندا
نەمامان خەلات «نەورۆز» یان پۆشی
سەوزەو گوڵ بادەی بەهاریان نۆشی
وەنەوشە شین بو لە ناو باخاندا
شەتاو پەخشان بوبەرۆی زاخاندا
لارەو لەنجەی گول لەپای ئیلاخان
بە سۆزەی شەماڵ بەرزە دەماخان

دەرمانی دەردی دەردە دارانە
فێنکی دڵی دڵ ئەوگارانە
ئیتر وادەی سەیردۆس و دڵدارە
مەزرا دڵنشین گوڵشەن بێ خارە
بوڵبوڵ چاوە ڕوان دیداری دڵبەر
سەرلە ئێوارە هەرتا کەسەحەر
بەنەغمەی خەمگین نەوای جیایی
پەژارەی دوریو رازی تەنیایی
ئەناڵێ بە سۆزدەرون پر لە چڵ
داخۆم کەی شادبێ بەرۆی جوانی گوڵ
گیانی پاسەوان دەوری گوڵزارە
بو دینی دڵبەر لە ئینتظارە
ئیمجا بەربەیان گوڵ خۆی تەیار کرد
دیواخی سەوزی لەرۆی خوی لابرد
بڵبڵ لە بۆی خۆش هەناسەی دڵدار
دەردەم بێ هۆش بولە «حجلە»ی گوڵزار
وەتەن! تۆ نەو گوڵ من بوڵبوڵی تۆم
من عاشقیزار دڵ پر چڵی تۆم
شەرتە وەك بوڵبوڵ بۆت بەوەفایم
بۆت شێت وشەیدا تەن بە جەفابم
کوردە گیان! ئەوا زستان تەواوبو
کەژوکێو بەهەور بەهار سێراوبو
بۆچی واماتی؟ بێهۆشی بەسە!
بڕۆانیشتمان پارچەی ئەطڵەسە

هەمو شاخ و داخ مەزرای کوردستان
سەر تا سەرشین و صەوزو گوڵستان
شاخە جوانەکان رازیانەوە
گوڵان لە گوڵزار خێزیانەوە
وادەی سەیرانی هەردو کۆسارە
کاتی تەماشای سەوزەی بەهارە
خەمگینی بەسە پەشیوی تاکەی
ساتێ دڵ خۆش بە کوردە دەسادەی!
بە سەیری گوڵا لە کاتی بەهار
بە سۆزی نەغمەی بڵبڵ لە گوڵزار
سەختی سەردی دەی فەرامۆشت بێ
بادەی بەهاری یاخودا نۆشت بێ
یا خودا نیشتمان هەر بەهارت بێ
هەزارێ وەك من گیان نثارت بێ

چیرۆکی مام ڕێوی

خویندەوارە بەرێزە کان! هە روەهاکە زۆرتری براکوردە رۆناك بیرونەتەوەویستە کانمان ئاگایان لێ یە رێشە و بناغەی وێژەوزانیاری هەرگە لێ لەسەرەتاوە چێرۆك و ئەفسانە گەلێکن کەزانایان و وێژەوانانی ئەوگەلە بەهێژی مرخی جوان و زانینی خۆیان ئەو چێرۆکانەیان بەتەشکی بەلاووهۆنراو، نوسیوەو کۆکردوەتە، وەلەئاکامدابوەتە هۆی پاراستنی بنچینە و قانونی رەگەزایەتی و مانەوەی ئەوگەلانە.

جاکەوایە لە سەرهەرکوردێکی خوێن خاوێن پێویستە بەگوێرەی لێ هاتنی خۆی ئەو چیرۆکە جوانانەکە لە باپیرەکانمانەوە دەم بەدەم هاتونەتە خوار وەهەریەکێکیان هەزاران پەندو ئامۆژگاری بە نرخی تێدایە، کۆیان بکەنەوە،تارۆڵەکانی گەل ونەتەوەکەمان کەڵکیان

لیٚوەرگرن وەلە ژیانیان دابیٚتەهۆی وریابونەوەیان وئاگایی یان.

یەکیٚ لەو چیرۆکانە چیرۆکی «ریٚوی و پەپو سلیٚمانە» یەکە بە منداڵی بۆیان گیٚراومەتەوە ئەوامنیش بەپیٚی توانایی خۆم هۆناومەتەوە، وە پیٚشکەش بەهەمو کوردیٚکی خویٚن خاویٚن‌و نیشتمان ویست و دڵسوزی گەل وکۆمەڵی ئەکەم.

مام ریٚوی زۆری برسی یەو بۆ خواردەمەنی ئەسوریٚتەوە؛

رۆژیٚ لەرۆژان ریٚوییٚکی پرفیٚڵ   بۆ خواردەمەنی کەوتە گەشت و گیٚڵ
ئەسۆرایەوە ئەم دۆڵ و ئەودۆڵ   ئەی دا بە پاوە بیاوان‌و چۆڵ
هەواریٚ نەما خۆی نەکاپیٚ‌دا   کۆزگەیٚ نەبو سۆڕ نەخواتییٚ‌دا
نەهاوانەیٚ نەکونە کۆنیٚ   نەکوتیٚ پیٚسە نەخیگە رۆنیٚ
نیٚشە و پەلاٚی مریشك و سۆنە   نەکوتە پارچەی بیٚژنگە کۆنە
نە تۆراخدانیٚ رزیوو بیٚ کەڵك   نەپاروە نانیٚ لە پاشماوەی خەڵك
نەسەلکیٚ دۆینە نەدانە کەشکیٚ   نەچەکە کلاٚشیٚ نەهەنگڵە مەشکیٚ
نەسیرمیٚ رزیو نەژیٚرە کەوشیٚ   نە قوشقنیٚ کۆن لە دەوری حەوشیٚ
هیچی دەس نەکەوت زۆر بەداماوی   بەزکی برسیی و بەدڵ تۆراوی
هاواری ئەکرد ئەی‌دابەسەردا   ویٚڵ ویٚڵ ئەگەرا بەدەشت ودەردا
کاتیٚ مام ریٚوی ریٚ چولی ئەبری   باڵدار لە ترسا هەمو هەڵ ئەفری
هەر چەندە گەرا هیچی دەس نەکەوت   هەروەها دەردی برسیەتی نەسرەوت
ئەنجا کەوتەریٚ خۆی بەتەنیاییی   بۆمریشك خواردن دەوری ئاوایی
ماوەییٚ ریٚی کرد بە زگی برسیی   لە بەرخۆیەوە لە خۆی ئەپرسیی:
داخۆم سەگ لەناودالاٚن کەوتبن؟   مریشك لەکولیٚن هەمو خەوتبن
خاوەن‌ماڵ چاوی باش چوبیٚتە خەو   مریشکیٚ قەڵەو بڕفیٚنم ئەمشەو؟!
بەراکران‌و لۆقەو تەقڵەدەو   گەیشتە نزیٚکی دیٚییٚ نیوەشەو
برسیەتیی زۆری زۆر بۆ هیٚنابو   ئاوەزو هۆشی لەدەس سەنرا بو
ناگا واقەییٚ لە دەمی دەرچو   سەگەل ئاوایی گشت گویٚیان لیٚ بو

هەڵمەتیان بۆ بردهەمو بەچەپ چەپ   گەمارەیاندا لەراس و لەچەپ
بو بە سمڕو بەقوله وهەرا   «قلینچکەی کەری تێدائە بچرا»
ئەوئەی وت «بۆرە» هادەری نەکەی!   ئەمئەی وت «بازە» تەکان دە، سادەی!
ڕێوی ئەوەی دی کەوتە باز بردن   بەدڵ دەسی کرد بە کوفر کردن
ئەنجا لەحەیبەت خۆی کرد بە «تولڵبر»   لەچنگیان دەرچو بە گوپچر گوپچر
پاش ئەوەلەدێ بەشەپ کرایەدەر   دوبارەڕێگای کێوی گرتە بەر
لە ترسی گیانا تەکانی ئەدا   رەپەی دڵی وەک دەهوڵ ئەی کوتا
چولە بن بەردێ خۆی دابەعەردا   لە تاوی زگی ئەی دابەسەردا
ئەوشەوە بە صەد دەرد رۆژی کردەوە   لە بەر برسیەتیی خەو نەی بردەوە
بۆ تاڵە رەشیی و بۆداماوی خۆی   بۆ ئاورۆ چون و بۆ بەدناوی خۆی
بۆرسوابونی لای سەگ و باڵدار   بۆ ئیتوار چونی لەلادێی و لەشار
ئەی ناڵاندلە داخ بەدرێژەی شەوگار   هەر پێچی ئەخوارد وەک پێچیانی مار[١]
پاش ئاهوناڵە و زاری بێ سامان   وتی: هیچ دەردێ نییە بێ دەرمان
باش وایە ڕێگای زەهادەت بگرم   بەفەن ڕێوازی عبادەت بگرم
ئەوکاتە ڕێگای حەج ئەگرمە پێش   تا هیچ باڵدارێ لێم نەکا ئەندێش
تەپڵی بەدناویم ئیترلێ نادرێ   لەپشتە سەرۆغەیبەتم ناکرێ
هەمیشە ناوم بەچاکە ئەبرێ   سەگیش بم بینێ بەرێزم بۆ ئەگرێ
باڵدارهە مو دێن بۆدەسماچ کردن   بۆ دوعای خەیر و «مەفەڕەک» بردن
بەفیلێ و کەڵەک گشتیان کەرئە کەم   ترسی خۆم لەدڵ ئەوان دەرئە کەم
ئەنجابە کەیفی خۆم ئەبوێرم   هەرمەلێ چاخ بێ هەڵی ئەبژێرم
مام ڕێوی هەستاخۆی کردبە حاجی   بەلام ئەش ترسا لەتوڵو تاجبی
مێزەری خرتی نایە تەوقی سەر   ریشی هێشتەوەو عابای کردەبەر
دەس بەتەسبێح و قوڵ بەعەباوە   ئەگەراو دەشتی ئەدا بە پاوە

---

١ - وەک ماری زامدار (شەپۆڵ).

بەتەکبیر وتن بەلەبەیەک کردن   سەری ئەکوتایە گشت کون و قوژبن
بەلەقان لەقان بەسەر تەکاندن   بەم شان وبەوشان بەریش جواندن
ئەچو بەرێوە بەلارە ولەنجە   سیواك لەبەرشالْ سوّل لەسەرپەنجە
پەپو سلێمانی رێوی دی لەدور   سەرتاپای بالآی ئەدرەوشالە نور
وتی وادیارە پیاوێکی چاک بێ   بێ فێلْ وکەلْەکْ کەلێک دلْپاک بێ
ئازاری نەبێ بۆچینی بالْدار   وابزانم تازە بوەتە تۆبەکار
هاتە پێشەوە لێی کرد سلاوە   مام رێوی یەواش وەلاّمی داوە
وتی مامەگیان ئوغرت خەیرە!   مەبەستت چێ یەلەم گەشت و سەیرە؟
مام رێوی وتی رۆلْە رێبوارم   خزمەت گوزاری چینی بالْدارم!
رێگایێ دورو درێژم لەبەرە   ماوەیێ زۆرە حەجم لە سەرە
ئەمەوێ لە حەج دەسکەم بەزاری   بپارێمەوە لە دەرگای باری
پەشیمان ببم لەکردەی پوچم   بەڵکە ببەخشێ تاوان و سوچم
«پەپوسلێمانە» لە رێوی فێلْزان   ئەوەی بیست وتی دەخیل مامەگیان!
منیش وەکو تۆ حەجم لەسەرە   من بۆ هاودەنگیت لەگەلْ خۆت بەرە
مام رێوی وتی: باشە بە چاوان   بۆ هاورێ یيی تۆ ئامادەم بەگیان
ئەنجارێگایان بە جوت گرتەبەر   بەهەر جۆرێ بو ئەو رۆژیان داسەر
شەو لە بێخ دارێ هەردوبۆی کەوتن   پاش نوێژی شێوان پێکەوە خەوتن
مام رێوی بەدرۆ، وراوەی ئەکرد   یەواشێ دەسی بۆ پەپو ئەبرد
یەپو لای وابو مامە بێ حالْە   هی ماندو بونە ئەوگرۆگالْە
بەلاّم مام رێوی خەونەی بردەوە   هەر ئەتلایەوە بەدەم دەردە
ئەوشەو وەنەوزێ نەچووە چاوانیی   لە ژیرۆ هەربۆ پەپوی ئەڕوانیی
بەیانی کە خۆر لەکەلهاتەدەر   پەپوومام رێوی رێیان گرتەبەر
ئەورۆژەش رێیان گرت تائێوارە   ئەروانن دێ یێ لە دور دیارە
چونە پێشەوە بۆلای ئاوایی   کەلە شێرێکیان دی بەتەنیایی

کەڵەباب رای کرد هاتەسەریێیان   سەلاٌمیٚ گەرم و گۆری کرد لیٚیان
پرسیی: مامەگیان ئۆغرت خەیرە!   مەبەستت چییەلەم گەشت و سەیرە؟
«مام ڕێوی وتی: ڕۆڵە! ڕێبوارم   خزمەت گوزاری چینی باڵدارم»
«ڕێگایێ دورو درێژم لەبەرە   ماوەییٚ زۆرە حەجم لەسەرە»
کەڵەشێر دەسی پێچالە چاکی   لییٚ پارایەوە و خۆی خستەخاکی
وتی: مامەگیان من خاکە سارم   ئەرمنیش ببەی سوپاس گوزارم
ئەنجا لەپێشگات من هیوام وایە   تکاموەرگری نەڵێی گەدایە
مامەتوڕەبو: ئەم قسەچییە!   لەلای من گەداو دەوڵەمەندنییە
بەلاٌم کەڵە باب دڵی بردبو   پیری خواردنی دەیرۆیی کردبو
ئەنجامام ڕێوی بۆ شوێنەگمکیٚ[1]   وتی: بەپەپو بەیەواشەکیٚ:
ئێمە داماوین بۆ پیاویٚ بانگ وێژ   بانگمان بۆبدا لەوەختی نوێژ
تانوێژەکانمان نەکەونەقەزا   یەزدان لەئێمە نەبیٚ نارەزا
ئەڵێن: کەڵەباب زانایێ خاسە   پیاوێکی وریاو شەو و ڕۆژناسە
بونی کەڵەشێر بۆ هاوریێیمان   پێویستە ئەرنە ئەبین پەشیمان
پەپوسڵێمانە وتی: زۆر چاکە   منیش ئەی ناسم گەلیٚ چالاکە
ئەنجا هەرسیێیان دەشتیان گرتەبەر   ڕێگایان بری وروژیان دایەسەر
ئەو شەوەش نوستن هەتابەیانیی   کاتیٚ خۆر لەکەل سەری دەرهانیی
مام ڕێوی فێڵ زان دیسان کەوتەپێش   وەختبو ناوزکی ببڕیٚ لەبەرئێش
ناگا «کەو»یٚ جوان هاتە سەر ڕێیان   ماندو نەبونی وت: بەهەرسیێیان
«وتی مامەگیان ئۆغرت خەیرە!   مەبەستت چییەلەم گەشت و سەیرە؟»
«مام ڕێویی وتی ڕۆڵە! ڕێبوارم   خزمەت گوزاری چینی باڵدارم»
«ڕێگایێ دورو درێژم لەبەرە   ماوەییٚ زۆرە حەجم لەسەرە»
کەو وتی: دخیل سەد ئامان   منیش لەگەڵ خۆت بەرە مامەگیان

---

[1] - یا بۆ شوێنە گومگیٚ.

مام ڕێوی وتی: پەپو! وادیارە — «کەو» بۆ هاوڕێیێ گەلێ هۆشیارە
ئەر دزو جەردە لەدوروٚ دیار — چێرە چێرە ئەکاو ئەمان کا بێدار
ئەرکەڵکی نەبێ ئازاری نییە — ئیتر نازانم بیرورات چی‌یە
پەپو سلێمانە وتی: زۆر چاکە — کەویش ئەناسم مەلێ دڵپاکە
لەم وتانابون ناگا قالاوێ — لە لاوە هاتوکردی سلاوێ
وتی: مامە گیان: ئۆغرت خەیرە! — مەبەستت چی‌یەلەم گەشت و سەیرە؟
مام ڕێویی وتی: ڕۆڵە! ڕێبوارم — خزمەت گوزاری چینی باڵدارم
ڕێگایێ دورو درێژم لەبەرە — ماوەیێ زۆرە حەجم لەسەرە
قالاوئەوەی بیست پەلاماری برد — چاکی مام ڕێوی گرت و ماچی کرد
وتی: مامە گیان دەسم بەدامان! — منیش لە گەڵ خۆت بەرە، وەک ئەوان
بەرگی نۆکەریت بەتەن ئەپۆشم — بۆ حەسانەوەت بەدڵ ئەکۆشم
مام ڕێوی وتی: پەپو! وادیارە! — قالاو نۆکەرێ تەواوتەیارە
بۆچێشت کردن و ئاوداری ناورێ — ڕاستیی بردنی کارێکە بەجێ
پەپو سلێمانە وتی زۆر چاکە — قالاومەلێکی دەس و چاوپاکە!
بەلاّم هاوڕێمان ئیتر بابەس بێ — نەکتوشمان بەتوش مەلێ ناکەس بێ
ڕێشەی دۆستیی‌مان دەربێنێی لەبن — لە ناوی یەکتر بمان کا دوژمن
مام ڕێوی چاکی دایە کەمەری — ئە وانیچ هەرچوار کەوتنە پشتسەری
ئەنجا پێکەوە ڕێیان گرتە پێش — بەخۆشیی و شادی بێ ترس و ئەندێش!
مامە لەبرساهەرلەتری ئەبرد — لەدڵی خویدا فەنی جۆر ئەکرد
ئەوشەوەش مامە ڕۆژی کردەوەی — لە بەربرسیەتی خەو نەی بردەوە
مامە بەیانی چو بۆلای پەپو — وتیی: سبەینێ گوێت لە بانگ نەبو؟!
ئەوبێ ئاوەزەی ئەوتوڵە بابە — بانگ وێژە کەمان: ئەو کەڵبابە
ئیمان ودینی لەلا نەماوە — بانگی بەیانیی نیوە شەوداوە
بەدەستوری شەرع خوێنی حەلاڵە — ئیتر نزیکیی بۆمن بەتاڵە

مەلعونێکی‌وا حەقی ئیعدامە — دۆسی کردنی لەمن حەرامە
پەپو سلێمانە وتی مامەگیان! — تۆ خۆت پیاوێکی زاناو موسوڵمان
تۆ چاك ئەزانیی حوکمی ئەوچی‌یە — لەمەسەلەی شەرع من ئاگام نییە
ڕێوی بانگ وێژی بانگ‌کردە شوێنێ — تا حوکمی شەرعی باش پێ بنوێنێ
هەڵمەتێ سەختی بۆکەڵەباب برد — لە پەنایێکا نۆشی گیانی کرد
پاش ئەوە خواردی دەمی لستەوە — زکی تێر بووبوو هەڵی ئەختەوە
چەند قوناغیێتر ڕێگایان بڕی — مام ڕێوی پەپوی بۆلای خۆی چڕی
بە ناوچاو گرژی و بەعەسەبانی — وتی حەرامە بۆمن زینگانیی
بە ڕاستی دڵم لە «کەو» ئێشاوە — هیچ نرخ و باییی لەلام نەماوە
چونکە دڵتەرو بە عیشوە و نازە — قوتە قوت کەرو زۆر هەوسبازە
دایم بەردەوبەرد ئاواز ئەخوێنێ — خاڵ و مێلی خۆی بە خەڵك ئەنوێنێ
تۆ خۆت ئەزانی پیاوێکم زاهد — شەریعەت ڕەوو وارع و عابد
بێ‌ڕیا ودرۆ دڵپاك‌و صادق — ناجۆرە بۆمن هاورێیی فاسق
لەلایێ تریش کە و دوژمن دارە — لە دوی ئەگەڕێن صبح و ئێوارە
ئەترسم ناگا بزانن پێمان — بە هاورێیی ئەوتۆمەت دەنلێمان
ئیعدام کردنی فاسقێ وەها — شەرعاً واجبەبێ چون و چرا
پەپو سلێمانە وتی من ڕازیم — بۆچ پێم پرس ئەکەی مگەر من قازیم؟!
مام ڕێوی کەوی بانگ‌کرد بۆ شوێنێ — تاحوکمی شەرعی باش پێ بنوێنێ
بە قە پێ ملی ئەویچی شکاند — خواردی و بەجەزای کردەی خۆی گەیاند

مام ڕێوی ...

پاش چەندرۆژێ‌تر ڕێکایان تەی‌کرد — مامە تەشریفی بۆلای پەپو برد
وتی بۆشتێ دڵم زۆر تەنگە — ئەمەوێ بیلێم زمانم لەنگە
قالاو مەلێکی زۆر چەپچو لبازە — دزو ناپاك و ناخۆش ئاوازە
بەدتەشك و نەگبەت شوم ورۆرەشە — لە ئیمان دورو لەدین بێ بەشە

ئەبێ بکوژرێ خوێنی هەدەرە — چونکە ڕورەشی ڕۆژی مەرحشەرە
پاش ئەوە ڕێوی قالاّویشی خوارد — بەزکی تێرۆماوەیێ ڕای بوارد
ڕۆژێ لە ڕۆژان زۆری برسیی‌بو — سەری بەرزۆکرد پرسی لەپەپو
وتی ئەم تانجەکێ بە تۆی داوە؟ — من وام بیستووە ئەڵێن درزاوە!
وتی: باپیرم لەلای «سلیمان» — نۆکەری کردوە بەدڵ و بەگیان
شاترێ بوە لە ناوی وەلاّت — ئەویش ئەم تانجەی کردوەتە خەلاّت
مام ڕێوی وتی: نەخەیروانییە — بۆدرۆ وراسیی تۆبۆوە بەڵگەت چییە
ئەگەرراس ئێژی؟ قسەت بەجێیە — بێنە بزانم شاهێدت کێیە
چونکە من پیاوێ شەریعەت ڕەوم — بەشەو نوێژ ئەکەم تارۆژ ناخەوم
چۆن ئەبێ هاودەم پیاوێکی دزبم — لە درەگای باری شەرمەندەو کزبم؟!
پەپو وردۆ بو زانیی کەڕێوی — ئەیەوێ بی کا بەلوقمە شێوێ
ئەنجاکەوتە ڕێ بۆشوێنی شاهید — بی‌هێنێ بۆلای مام ڕێوی زاهیدی
چاوی خست ناگا دوتوڵی چەتون — لەسەردا بەتاوهەردو بەرۆبون
پەپو بانگی کرد شاهیدواهاتن — گەلێ موخلیسی بەژن و بالاّتن!
ڕێوی ڕوانی زۆربە سەلیقە — دوتوڵ لەسەردادێن وەك ترێشقە
وتی قەبوڵە زەحمت نەکێشن — ئیتر بانەیێن پێیان ئەیێشن
پەپو وتی: نە بابێنە حوزور — چون دوروست نییە شەهادەت لەدور
ڕێوی لەترسا پێچێکی بۆکرد — بەلاّم توڵەکان هەڵمەتیان بۆبرد
جەزای کردەوەی خۆی پێیان‌نواند — دایا بەعەرزا کوڵکیان وەشاند
پەردەی فەن وفێڵ هەرئەبێ بدرێ — بەفێڵ نان خواردن ئاخر هەرئەبڕێ
ڕاستیی بگرە پێش‌تا بەرزبێ پایەت — قەت نەبڕێتەوە سودو سەرمایەت[1]

---

١ - ڕۆژنامەی کوردستان: چاپی تاران پەرەی ٩ تا ١٣ - چوارشەمە ٩ی خاکە لێوە (نوسان) ٢٥٧٣ک و ١٣٤٠/١/٩ی هەتاوی و ١١ی شەوالی ١٣٨٠ی مانگی و ٢٩ی مارسی ١٩٦١ی زایینی (شەپۆل).

ئەمەش ئافەرین نامەی دوکتور محەمەد سەدیق موفتیزادە بۆ دەنگ خۆشی بەناو بانگ حەسەن زیرەک[١]

هونەربە شێکی خودا داوە زۆرتری بە هەوڵ و تێکۆشان نییە هونەربارە یێکە بە هەمو کەسێ نادرێ هونەر بە خوێنەواریی نییە هونەرتیشکێکی بەتینە کە لە جیهانی پەنامەکییەوە پرشنگی خۆی بەرئەداتەوە لە ناکاو ئەکەوێتە سەردڵێک ئەود لە روناک ئەکاتەوە بەبێ ئەوە خاوەن دڵ ئاگای لە خوێ بێ. یەکێ لەو کەسانەکەبەبارەی هونەری پەنامەکیی رازاوەتەوە کاک «حەسەن زیرەک»ە کە بەبێ ئەوەی بخوینێ هۆنەرێکی تەردەس و بەستەدانەرێکی چالاک و نوکتە وێژێکی قورس و قوڵە؛ ئەوهونەرمەندە هەروەها کەشێوە و چارەنوسی زۆربەی هونەرمەندان ئەبێ وابێ لە ژییانی خۆیدا ناکامی و چەوسانەوەی زۆری دیوە؛ تاڵی و سوێری رۆژگاری گەلێ چێشتوە؛ لەگەڵ ئەو هەموە سەختی و تەنگ و چەڵەمەشداکەبەسەریا هاتوە هونەرە بەنرخەکەی خۆی لەهەرکاتو رۆژێکداکە هەلیبۆکەوتبێ بۆخزمەت بەگەل و نیشتمانی بەکاری هێناوە.وەدەرخستنی هونەرەکەی بۆ بەتین کردنەوەی پایە و بناغەی موسیقای کوردی بەئەرکێکی گەورەی سەرشانی خۆی زانیوە.

بەداخەوە! سەرلێ شێواویی و پەشێواویی گەلەکەمان بووەتە هۆی شپرزەیی و لێ قەوماویی ئەو هونەرمەندانەمان کە دەستی ستەمی رۆژگار لە خوێندن و رێگاو رەوشتی زانیاری بێ بەشیی کردون؛ وەئەوهونەرە بە نرخەیان وەکو گەوهەرێکی نەناسراوو نەتاشراوو رێک و پێکنەکراو ماوەتەوە؛ ئەگەر وێنەکانی کاک «زیرەک» لە رێگای خوێنەواریو زانیاری یەوە پەروەردە بکرایان بێگومان لەکۆڕوکۆمەڵی کوردەوارییدا بلیمەتێکی بێوێنە و

---

١ - نوسینی ئەم ئافەرین نامە، نیشانەی ئەوەیە کە زانای ناودار بەرێز دوکتور موفتیزادە سەبارەت بەهونەر وەرانی کورد دڵسۆز بوو باش ئەیزانی کە خواڵێخوش بو حەسەن زیرک بەو دەنگە خۆشەی کە خوا پێدابو، چلۆن خزمەتی بە زمان و فەرنگ و هونەری کوردی کردو بووە هۆی ئەوە زمانەکەمان باشتر یەک بگرێو لەو هەڵ و مەر جەدا زۆر کەس بە هۆی گۆرانیەکانی حەسەن زیرک فێری واژەی جوان و رەسەنی کوردی بون و کوردییە خۆماڵیەکەیان هاتەوە بیرو کەوتنە بیر کردنەوە بۆ بوژانەوەی زمان و ئەدەب و کەلەپورو ساز و ئازادی رەسەنی کوردی،بەراستی ئەم ئافەرینەی دوکتور لە جێگای خۆیدا زۆر بەنرخە،خواهەر دوکیان لەگەڵ ئەنبیاو ئەولیا و پیاوکاندا حەشر بکات (شەپۆل).

هونەرمەندێکی پایە بەرزی جیهانیی ئەبون کە گەلی کورد لە ئێستا چاکتری شانازی یان پێوە بکات.

کاک «زیرەک» بەبێ کەسب و کۆششت چەند هونەری تێدا کۆبوتەوە کە کە مترلە کەسانی خوێنەواریش‌دا ئەو هونەرانە کۆئە بنەوە: هۆنەریی بە ستە دانەریی، دەنگ خۆشیی، قسەزانیی.

کاک «زیرەک» هەروەها کە هونەرمەندێکی پایە بەرزی کوردە، زۆر قسەخۆش و خوێن گەرم و دەس و دڵ بازە، وەلە دۆستایەتی‌دا راست‌و دورستە؛ وە گەلێ نیشتمان ویست‌و رەگەزپەروەرە.

کاک «زیرەک» تائێستا نزیکەی هەزار گۆرانیی و بەستەی لەرادیوی کوردیی «عیراق» و «ئێران» داتۆمار کرد وە؛ زۆر تری بەزمە کان و هۆنراوە کانی ئەوگۆرانی یانە،خۆی دای‌ناوە.

دەنگی کاک زیرەک بۆ خوی‌دە زگایێکی ئورکیستری کوردی یە چونکە لە هەرچریکەیێکدا چەندجۆر ئاوازی موسێقاهەست ئەکرێ؛ ئەودەنگە بە سۆزە لە گەڵ بەزمە دڵرفێن و هۆنراوە تەرو تازە کانیا،یەکی گرتوەو بووەتە هۆی ئەوەکە هیچ کوردێ خوێن پاک نییە،کاک «زیرەک» نەناسێ؛ و بەگۆرانی یەکانی گوێ نەدا،وە لەکانگەی دڵەوە بەرێزی نە گرێ...

«کاک حەسەن زیرەک» بۆئەوەکە چلۆنایەتیی ژییانی خۆی بە هەموکوردێکی نیشتمان ویست و هونەر پەروەر بناسێنێ کورتەیێ لەرابوردوی ژینی تاڵی خۆی هۆناوەتەوە کە بەراستیی هۆنراویکی وەها جووان لە هونەرمەندێکی نەخوێنەوار. گەلێ جێگای سەرسوڕمانە. هیوایە ئەوهونەمەندە بەنرخە لە پێناوی خزمەت بەگەل و نیشتمان‌دا پیرۆزبن وە لە سێبەری بەختەوەریی‌و کامەرانیی گەلە کە ماندا بحەسێنەوە:

«زیرەک»! زۆرت کرد خزمەتی هونەر ژینت لە پێناو هونەر بردە سەر
باوە کو لە ژین نەحەسایە وە پە ژارەت زۆردی، زۆر چە و سایە وە
رۆژگارت ساتێ بە بێ غەم نەبو بەڵام لە هونەر هیچت کەم نە بو

ئەمەیش هەندێ، بەسەرهاتی حەسەن زیرەک، ئەو هونەروەرە ناودارە، دەنگ خۆشە، بەشیعرو بەقسەی خۆیی کە خۆیی، بە شیعر لە بابەت ژیانی خۆیەوە، رای‌گەیاندوە:

خەڵکی بۆکانم کوردیٚ خوێن پـاکـم
برام «حسین»ه و خاتو «آمین» دایکـم
نــاوم حــەسەنە بــاوکم «عــبداللــه»
خوشکم سارایـه؛کـاک مـینه کـاکـم
دەستی قودرەت بو بابم کۆچکی کرد
دایکم مێردی کرد زۆر بە دەست و برد
بەو جۆرە ماڵی ئێمەی بە قــور گـرت
بزنی دە فرۆشت، دەی گوت مانگا مرد
خوشك و برامـی وادەر بـەدەر کـرد
خەڵکی بۆکـانی لێمـان خـەبەر کـرد
بنــاغەی مــاڵی لە بــن دەر هــێنا
سەبارەت بە مێرد گشتمـانی دەر کـرد

* * *

هــەشت نــۆ ســاڵە بـوم بـە عـەمەلە
لە کــار کردنــا زۆر ئـەمکرد پــەلە
لەم دیٚ بۆ ئەودیٚ لەم شار بۆ ئەو شار
لە بەر بیٚ کـەسیی کـەوتمە ئـەو هـەلە

* * *

تــا یــازدە ســاڵە ئــاوا کـارم کـرد
مانگیٚ شەش تمەن مـن بێگـارم کـرد
بـراکـەم گـەورە بـو کـچێکی رفاند
ئەمنیشی تار کرد، هەردیٚ و شارم کرد
تــار بـوم هـەلاّتم روم کـردە سـەقز
بــومە چــاو ســاغی مـەلاییٚ حـافز
مەلا چ مـەلا؟! بـە تـوانـج و بوختـان
لە جیــاتی ئـامانج کـردیشمی بـە دز

* * *

لە (١٢) ســاڵە بــوم بــە قــاوەچی
ئیتر لە کـوێر و مـن لەو نـاوەم چـی؟
حــەق ١٣ شــایی، رۆژ تـا ئـیواریٚ
ئیدی لەو ریسەو من لەو داوەم چـی؟

حەسەن زیرەك

دەنگ خۆش و هونەروەری بەرێز حەسەن زیرەک لە بابەت موسیقاوە ئاوادەڵێ:

چەن دێرێک لە سەرتە عریفی هونەرو موسیقادەدوێن

موسیقا! خۆشی رۆحی بە شەری   صاحبی دەست و پەنجەی گەوری
ئورکێستێر! مردم لە سەر قەبرەکەم   بێت دەنگی نەوات بۆ هونەرەکەم
موسیقا! شەرتە هاورازم تۆبی   پاشی مرد نیش دەمسازم تۆ بی
موسیقا! هەر توی رۆح و گیانی من   موسیقا! خۆشی بۆ ژیانی من
موسیقاو بەستەو نەغمەو گۆرانی   مردو بانگ دەکا لە قەبرستانی
لادەبەن غەمو دەبەن دڵ تەنگی   هەرکەس بە نەوعێ دەبیستێ دەنگی
ئەمما داد لە دەس دەنگی «گزنفۆن»   بە شیدەت دەدا جوابێ بە «باسۆن»
ئەوەڵ «ویبرافۆن» دوهەمیش «ئەرگ»   پیاو نەجات دەدا لە غەم و لە مەرگ
ئەوەڵیان «سنج»ە دوهەمیان «بانجۆ»   پیاو رزگار دەکەن لە شین و رۆ رۆ
«هارمونیک» وەختێ ئەگرێتە دەستی   ئینسان ئەخاتە عالەمی مەستی
زەمانێ گەردێ صەدای «ساکسیفۆن»   لە دەنگی دەپسێ پەردەی «میکرۆفۆن»
نەوای «قەرەنەی» بانگ دەکا «تەنبور»   پەردەی گوێ دەدرێ لە نزیک و دور
«تەنبور» نەجیبە سەدای زۆر گەرمە   دەنگی مەحزونە پەردەی لە بەرمە
«دوتار» و «کیتار» شاگردی سێ تار   دەنگیان هێند خۆشە لە دڵ دەبەن بار
ئافەرین «سەنتور» دەنگت چەن خۆشە   صاحیب هونەران دەکەی بێ هۆشە
دەنگی «ماندۆلین» گرمەی «ترومپیت»   دەتخانە خەیاڵ سواریی ئەسپی کوێت
وەختێ دەبیسترێ دەنگی «کرنترباس»   دەنگی لێوە دێ بە هەزار تەماس
دەنگی «دمبەک» و صەدای «دوزەلە»   دەتخانە شایی و هەرا و هەلهە لە
دەنگی «دەف» چاکە بۆ دەروێشەکان   بۆ صۆفی و مرید بۆ قۆرکێشەکان
«دەهۆل» و «زورنا» خۆشە سەحری   سەر لە سەر رین بتاخاتە بەری
یا لە بۆ سوارە و لە بۆ شەرەکەڵ   ئینسانی بە ذوەق دەخاتە گونگەڵ

لە خەو هەڵ دەستن یاران خەرامان / دەچنە هەڵ پەرکێ بە هەڵەو داوان
ئەمما «کمانچە» دەکا فیکە فیک / دڵی جوان و پیر دێتە جیکە جیک
ئەمما داد لە دەس دەنگی «باڵەبان» / شوان دێنێتە رەقص لە دەشت و لەبان
«شمشال» تایبەتی دەستی شوانە / موسیقای کوردان نەغمەی کوێستانە
صەدای «فلوت» دێ چەندە بەلەنگی / بانگ دەکا بەرام! «دائرە زەنگی»!
«زەرب» و «دایرە» گەر دێنە سامان / بە بێ ئیختیار دەمکەی سەرگەردان
«چەنگ» موسیقێکە چەندین قەرن پێش / وەختێ لێ دەدرێ دڵ دەکاتە کێش
ئەمما داد لە دەس «جازی»فەرەنگی / گەر هونەرمەندێ دەیگرێتە چەنگی
«وییە لۆنسڵ» دەدا صەدای دڵ تەنگی / بروانەسیمی ببیستە دەنگی
«پیانو» شای هونەر و موسیقە دارە / خوشتر لەکول شت «وێلۆن» و «تارە»
«عود»گەر بانگ دەکا ئەرێ هوێ «قانون» / سیمی دە لەرزێ دڵ دەکا زەبون
«ئاکوردئون» صەدای لە چەندین نەزمە / «جونبش» کاسەی زێو چەند جەزمە
ئەمانە هەرکام بە سۆز سازێ / بۆت دەکەن بەدل رازو نیازێ
موسیقای کوردی ئەرازێننەوە / ریشەی دڵ بەجۆش دەلەر زێننەوە[1]

□ □ □

هونەروەری ناودار: قالە مەڕە

قاڵەمەڕە یا (قادر عبداللّه) شمشاڵ ژەنێکی ناوداره، نەواری شمشاڵی قالەمەڕە لە زۆربەی ماڵە کوردە کاندا هەیە و زۆر دڵگیر و خۆشە بەلای منەوە ئاهەنگە شمشاڵە کانی قالە مەڕە لەرەسەنترین ئاهەنگی کوردی یە،کە لە کە و ناراوە بەمجۆرە بۆ نەتەوەی کورد پارێز راوەو قالە مەڕەش بە جوانی ئەم هونەرەدەزانێ. قالەمەڕە لە ئاوایی کولیجەی سەر بەمەهاباد لە حودودی سالی ١٢٠٧ی هەتاوی لە دایک بووە، ناوی باوکی قالە مەرە (محەمەد)ە قالەمەڕە هەربە منداڵی خوی بە شمشاڵ لێدان گرتووە و فێری ئەو هونەر بووەو هەر کەس لەو ئاهەنگانە

١ - چریکەی کوردستان دانراوی حەسەن زیرەک چاپی ١٣٤٥-١٩٦٦ تاران ج ١ - (شەپۆل).

شارەزا بووە خوی داوەتێیێ،تافێری بووە، تابۆتە ئەم هونەروەرە بەراستیە، کە زۆر ناوی دەرکردوە، وەک ئەوە مام رەحمان عەبدوڵلازادە مامی قالە مەرە و مام برایم مامی قالەمەڕە کەئەوانیش هەر لەکولیجە دانیشتون شمشاڵ ژەن و دەنگ خۆش بون وکاریان کردۆتە سەر قالەمەڕەی برازایان و ئەمیش جوان فێری ئەم هونەرەبووە. قالەمەڕە بۆ رادیو کرماشان، مەریوان، سنە،قەسری شیرین، گورگان، ئیسفەهان، یەزد و رادیو بافەق بانگ کراوە و دەنگ و شمشاڵی خراوەتە سەر شریت و نەوار. هێندێک لەو ئاهە نگانەی کە ئەم هونەرمەندە بە شمشاڵ لیێ داون و لەسەر شریت زەفت کراون ئەمە ناوکانیانە:

کاکە مەم و خاتوزین فۆلکلۆر.

گەلۆ - فۆلکلۆر.

ئایشەگوڵ - فۆلکلۆر، مەقامی "سێوە"ی خۆشخوان.

پیرەهەڵۆ - مەقامی کاوەیس ئاغا.

قەڵای دمدم - فۆلکلۆر، بەیت.

رمبازێن، هەوای بوک گواستنەوە - فۆلکلۆر.

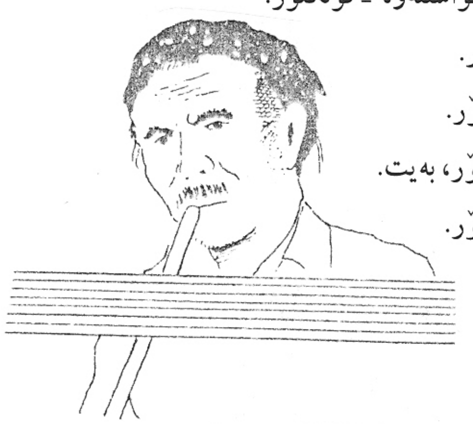

هەوای چۆپی - فۆلکلۆر.

تەیری گەرمێن - فۆلکلۆر.

هەواری ترکانە - فۆلکلۆر، بەیت.

هەوای حەیران - فۆلکلۆر.

خانباجی - فۆلکلۆر.